

SAFEVİ ŞEYHLERİNİN DULKADIRLI MÜRİTLERİ*

The Dulkadirli Disciples of the Safavid Sheikhs

Arif SARI**

Öz

Safeviyye tarikatının Türkmenlerin İslam anlayışına uygun yeni bir din yorumu getirmesi, tarikatın konar-göçerler arasında yayılmasını kolaylaştıran temel unsurdur. Safevi şeyhleri, medreseler ve sünnî İslam akidesine bağlı zâviyelerin etkisinden uzak aşiretlere halifeler göndererek taraftar toplamayı başarmışlardır. Tarikat, önce Akkoyunlu ve Karakoyunlu bölgesindeki göçebe kabileler arasında, akabinde Anadolu'da yayılmıştır. Safeviyye tarikatı, Osmanlı Devleti'ne bağlı göçebelerin yanı sıra Ramazanoğlu ve Karamanoğlu beyliklerinin ahalisini meydana getiren Türkmenlerden de önemli sayıda destekçi bulmuştur. Safevi şeyhlerine gönülden bağlanan ve Safevi Devleti'nin kuruluşuna da büyük bir şevkle iştirak eden Türkmen teşekküllerinden biri de Dulkadirli Türkmenleridir.

Bu makalede, Dulkadirli Türkmenlerine mensup aşiretlerden hangilerinin ne suretle Safevi birliğine katıldığı izah edilmeye çalışılacaktır. Makalenin ilk kısmında Dulkadirli aşiretleri arasında Safevi tarikatının yayılmasını sağlayan şartlar ele alınmaktadır. Bu amaçla Dulkadirli Türkmenlerinin yurt tuttıkları Maraş, Kars-ı Maraş (Kadirli) ve Bozok (Yozgat) bölgelerinde XV. ve XVI. yüzyılda etkili olan dini çevre hakkında, özellikle Osmanlı tahrir defterlerinden elde edilen veriler sunulacaktır. Çalışmanın ikinci kısmı ise Dulkadirli Türkmenlerinden, Safevi birliğine katılan aşiretler hakkındadır. Safevi Devleti'nde önemli vazifeler üstlenen Dulkadirli şahsiyetlerden örnekler verilerek, bunların mensup oldukları aşiretlerin Dulkadirli'lerin hangi kolundan oldukları ve hangi bölgeden ayrılarak İran'a gittikleri izah edilecektir. Dulkadirli'lerden Safevilere katılan aşiretlerin asıl yurtlarının tespitinde yine Osmanlı Tahrir defterleri asli kaynak olarak kullanılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dulkadirli Türkmenleri, Safevi şeyhleri, Halvetiyye, Rüşenîyye, Bozok, konar - göçerler

Abstract

The introduction of a new religion explanation in accordance with the Islamic understanding of the Safavid order of the Turkmans facilitated the dissemination of the tariqat among the nomads. Safavid sheikhs were able to gather supporters sending caliphs to the tribes that were far from the influence of zawiya adherent to madrasas and Sunnî Islamic doctrine. The sect was first spread among the nomadic tribes in the Aqkoyunlu and Karakoyunlu regions and later in Anatolia. The Safaviyye sect found a significant number of followers from the Turkmans who formed the community of Ramazanoğlu and Karamanoglu, as well as nomads from the Ottoman Empire. One of the Turkman organizations, who were sincere followers of Safavid sheikhs and participated in the foundation of the Safavid State, was the Dulkadir Turkmans. The aim of this article is to explain which of the tribes belonging to Dulkadirli Turkmens participated in the Safavid Union and in what way they participated. In the first part of the article, the conditions that enabled Safavi tariqat spread among the Dulkadirli tribes are discussed. For this purpose, the data especially from the Ottoman Registry Books about the religious environment which was effective in Maras, Kars-i Maras (Kadirli) and Bozok (Yozgat) regions of Dulkadirli Turkmans in XV. and XVI. centuries are presented. The second part of the study is about the tribes who joined the Safavid unit from the Turkman of Dulkadir. Some examples of Dulkadirli personalities who carried out important duties in the Safavid State are presented; which tribe they belonged to and what region they were from the Dulkadirs and where they left for Iran are explained.

* Makalenin Geliş tarihi: 21.02.2019, Kabul Tarihi: 25.02.2019. DOI: 10.31624/tkhhvvd.2019.36

** Öğr. Gör. Dr., Gazi Üniversitesi, arif.sari@gazi.edu.tr, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5820-7296>

The Ottoman Tahrir books are used as the main source for the determination of the main dwellings of the tribes who joined the Safavids.

Keywords: Dulkadirli Turkman, Safavid Sheikhs, Halvetiyye, Rûşeniyye, Bozok, nomadic tribes

1. Giriş

Safeviyye tarikatının kesif bir Türk nüfus barındıran Erdebil’de ortaya çıkması tarikatın öncelikle Türkmenler arasında yayılmasında amil oldu. Tarikat, ilk başta Akkoyunlu ve Karakoyunlu sahasındaki aşiretlerden, kısa süre sonra Anadolu ve Suriye’nin kuzeyinde bulunan Türkmenlerden taraftar topladı. Bunda, Safevi şeyhlerinin kendilerine intisap eden aşiret üyelerinden rüşünü ispat edenleri, irşat vazifesiyle tekrar geldikleri aşiretler arasına göndermeleri etkili olmuştur (Hoca Sadeddin, 1979a: 345; Savaş, 2013: 99).

Şeyh Hoca Ali zamanında Safeviyye tarikatı, Osmanlı Devleti’ne tâbi konar-göçerlerden başka Ramazanoğulları, Dulkadirli ve Karamanoğulları beyliklerinin ahalsini meydana getiren Türkmenlerden önemli sayıda destekçi bulmuş durumdaydı. Tarikatın oldukça etkili olduğu bir diğer göçer teşekkül ise bu sırada Memlûk idaresinde yaşayan Halep Türkmenleriydi (Hinz, 1948:9; Yazıcı, 1966: 53; Celal-zâde Mustafa, 1990: 48-51).

Türkmenler, XIII. yüzyılın sonunda dahi Tanrı’nın insan suretinde görünmesi, ruhun bir bedenden başka bir bedene göçü, haksızlık ve zulme son verecek bir kurtarıcı önder beklentisi gibi temeli eski Türk dinine dayanan inançları canlı biçimde muhafaza ediyorlardı (Ocak, 2000:144). Safevi şeyhlerinin, bilhassa Şeyh Cüneyd’in, Türkmenlerin bu kadim inanç esaslarını İslamî motiflerle bezeyerek tarikata yeni bir yön vermeleri Safeviyye’nin göçerler arasında yayılmasını kolaylaştırmıştır. Şeyh Cüneyd ve Şeyh Haydar döneminde iyiden iyiye belirginleşen biçimiyle, Safevi şeyhleri kendilerini bu inancın merkezine yerleştirmişler, tarikat mensupları nezdinde tanrısal düzeyde kutsal bir makamda kabul görmeye başlanmışlardır (Kazvinî, 2011:34). Safevi şeyhini, mürşid-i kâmil ve beklenen kurtarıcı mehdi kabul eden Türkmenler (Melikoff, 2006:54; Gülten, 2016:27-29), ona sorgusuz ve sınırsız bir sadakatle bağlanmışlardır.

Şeyh Cüneyd, Osmanlı Anadolu’sundan Karaman bölgesine geçtiği, oradan Varsaklar, Halep Türkmenleri, Dulkadirli ve Çepniler arasında dolaşıp Akkoyunlu ülkesine döndüğü yolculuğunda Türkmen müritlerinin büyük ilgisiyle karşılaşmıştır (Hoca Sadeddin, 1979b:171; Aşıkpaşazâde, 1949; Rumlu Hasan, 2004:25). Şeyh Cüneyd’in Dulkadirliyle ilk irtibatı bu yolculuğu sırasında olmuştur. Dulkadirlilerin Diyarbekir’de bulunan kolundan bazı aşiretler Cüneyd’in İran’a dönüşü sırasında (1459–1460) onunla birlikte gitmişler, siyasi faaliyetlerinde yanında yer almışlardır (Cevanşir, 2007:499). Öte yandan Şeyh Cüneyd’in kendisine sadakatle bağlı müritleriyle büyük bir güce eriştiğini fark ederek siyasi faaliyetlere girişmesinde bu yolculuk başlangıç mahiyetindedir. Onun siyasi faaliyetlerinin nihai hedefi ise kendi hükmü altında yeni bir devlet tesis etmektir. (Celal-zâde Mustafa, 1990:48,129).

Şeyh Cüneyd'ten sonra tarikatın başına geçen Şeyh Haydar, Akkoyunlulara karşı fiilen bir istiklal mücadelesine giriştiğinde arkasında yine Safevi şeyhlerinin sadık Türkmen müritleri bulunuyordu. Babası Cüneyd gibi Haydar'ın devlet kurma düşüncesi de başarısızlıkla sonuçlandı. Ancak Türkmenler şeyhlerinden hiçbir suretle yüz çevirmediler. Onlar, Şah İsmail'in hurucu ve müritlerini kendisine katılmak üzere Erzincan Yaylası'na çağırıldığı duyurulduğunda, uzun süredir beklemedikleri bu çağrıya heyecanla uydular. Erzincan'da toplanan bu aşiretler arasında; Ustaclu, Şamlı, Rumlu, Musullu, Bayburdlu, Karamanlı, Varsak, Tekeli, Avşar, Kaçar ve Karacadağ Türkmenleriyle beraber mühim miktarda Dulkadirli aşireti de vardı (İbn Kemal, 1997:277). Safevilere katılan Dulkadirliiler daha çok Söklen, Ağcalı, Hacılı, Ağcakoyunlu, Şam Bayadı, Eymir, Çiçekli, Camuslu, Şâdibeyli, Kavurgalı, Şemseddinli, Şamlı, Sarı Şeyhli kabileleri ve bunlara bağlı aşiretlere mensuptu (Sümer, 1999:180-187). Kesin rakamı tespit etmek zor görünmekle birlikte Şah İsmail'in çağrısına uyararak ilk aşamada Safevilere katılan Dulkadirliilerin nüfusu 5000 hane kadardı (Sümer, 1999:18; Celal-zâde Mustafa, 1990:129). Dulkadirli aşiretlerinin Safevilere katılımı daha sonraki dönemlerde de sürmüştür. Nitekim Yavuz Selim'in Alaüddeve Bey'i yenip Dulkadir Beyliği'ne son vermesiyle Dulkadirliilerden yeni bir bölük Safevilere katılmak üzere İran'a gitmiştir (Rumlu Hasan, 2004:191; Sümer, 1999:49). Ceridlerden kopan bazı obaların İran'a gidişleri ise çok daha sonra, Şah Abbas zamanında olmuştur.

2. Dulkadirli Memleketinde Şeyhler, Dervişler, Zâviyeler

Anadolu'daki Türkmen aşiretlerinin Safevi hareketine dâhil olmalarında Osmanlı merkezî devlet anlayışının konargöçerler üzerinde idari ve mali baskı oluşturması, onların iskâna zorlanmaları, inançlarına hoşgörü gösterilmemesi ve Safeviler tarafından kendilerine makam vadedilmesi başlıca nedenler olarak gösterilmektedir (Ocak, 2004:220; Savaş, 2013:120; Saydam, 2009:15; Sümer, 1949-1950:515). Ancak, Dulkadirli Türkmenleri hem Safevi tarikatının yayılma sürecinde hem de Şah İsmail'in hurucu esnasında, Dulkadirli Beyliği idaresinde bulunuyorlar ve merkezî bir devlet yönetiminden son derece uzak bir yaşam sürüyorlardı. Kaldı ki, Dulkadirli Beyliği'nin idari yapısını boy birliği teşkil ettiğinden aşiretler, beyliğin temel idari birimlerini oluşturmaları bakımından önemli mevkiyelerdi. Dulkadirli Beyliği'nde boy beyleri birer sancak beyi, aşiret liderleri ise geniş hak ve salahiyetlere sahip birer askerî durumundaydı. Boy beyleri, aşiret reisleri ve sipahiler çoğunlukla Dulkadirli Hanedanı'yla irsî bağları bulunan, vergi muafiyetlerinin yanında kendilerine mühim miktarda gelir tahsis edilen kimselerdi. Bu manada ne merkezî bir devlet yapısının baskısı ne de kendilerine teklif edilen makam vesilesiyle Dulkadirli beyleri ve nüfuzlu aşiret liderlerinin Safevilere katıldıklarını söylemek mümkün değildir. Dulkadirli aşiretlerinden bazılarının kendi aralarında veya Dulkadir beyi ile anlaşmazlık yaşamaları sebebiyle İran'a gidişleri ise müteferrik hadiselerdendir. Dulkadirliilerin Safevilere verdikleri desteğin ardındaki asli sebep dinî taassup ve şeyhlerine duydukları sadakatti. Keza, Dulkadirliiler arasında Safevilere katılımın sünnî Halvetî tarikatının son

derece etkin olduğu Maraş havalisine nazaran heterodoks İslam inancının daha yaygın bulunduğu Bozok çevresindeki aşiretlerden olması da buna delalet eder.

Dulkadir Beyliği, Safevi Devleti'nin neşet ettiği sırada genel olarak Maraş, Kars-ı Maraş (Kadirli) ve Bozok (Yozgat) bölgelerine hâkimdi. Beyliğin merkezi olması hasebiyle Maraş ile kadim bir iskân bölgesi olan Kars-ı Maraş devrin şartlarına göre birer şehir vasfında olup, bu şehirlerin çevresini yurt tutan aşiretler yerleşiklerle uyumlu bir yaşam sürüyorlardı. Bozok bölgesi ise şehir ve kasabası bulunmayan, çok az sayıda köyle meskûn vaziyeteydi. Bölgedeki Dulkadirli aşiretleri bütün unsurlarıyla konar-göçerliği sürdürmekteydiler.

Sünnî inancın temsilcisi olan medrese ve zâviyeler, şehir ve kasabalarda bulunduğundan ilmiye mensubu ve tarikat ehli kimselerle daha kolay iletişim kuran yerleşikler arasında sünnî İslam daha rahat yayılmıştır. Aşiretler arasında, şehirlerdeki tekkelerle bağları olan göçebe dervişler ile medreselerle irtibatlı ilim ehlinin bulunması ise bu inancın göçerlere intikaline vesile olmuştur (Witteck, 1963:267). Dulkadirli göçerleri içinde de aşiretleriyle birlikte yaylak-kışlak hayatı süren ilmiye sınıfindan müderrisler ve medrese öğrencilerinin yanı sıra sünnî çevreden sulehâ, duacı ve naibü'ş-şer' unvanlı kimseler görülmektedir (BOA. TD/155; BOA.TD/998; KKA. TD/116). Bunlar, mensup oldukları aşiretin inancına nufüz etmiştir. Sünnî İslam'ın aşiretlere yayılmasında Dulkadirli beylerince kurulmuş vakıfların da tesiri olmuştur. Örneğin Afşin yakınlarındaki Binboğa Dağı eteklerinde yer alan ve içerisinde bir medrese bulunan Ashâb-ı Kehf Vakfı'na (Eyicil, 2005:11-27; KKA.TD/108:408) hizmetle mükellef Cerid, Döngelili ve Ağcakoyunlulardan bazı obalar, bu vakfın etkisinde kalmışlardır (BOA.TD/402:1187; KKA.TD/108:412).

Türkmen aşiretlerinin inançlarını şekillendiren esas zümre ise mensup oldukları oymaklarla birlikte göçer hayat süren dervişlerdi. Dua ve irşatla meşgul olan bu göçebe dervişler, sair aşiret üyeleri gibi hayvancılık ve kısmen tarımla geçimlerini sağlıyorlardı. Tahrir defterlerinde göçerler arasında kaydedilmiş olan şeyh ve dervişlerin hangi tarikatla irtibatlı olduklarına dair ibarelerden Dulkadir Beyliği döneminden itibaren Maraş ve Kars-ı Maraş havalisinde Halvetîyye ve onun kolları olan Rüşenîyye, Sünbülîyye ve Gülşenîyye'nin yaygın olduğu tespit edilmektedir.

Halvetîyye; Azerbaycan'da kurulmuş Balkanlar, Suriye, Mısır, Kuzey Afrika, Sudan, Habeşistan ve Güney Asya'ya kadar yayılmış bir sünnî tarikattır (Uludağ, 1997:393). Halvetîyye'nin Bakû'de bulunan pir-i sânisî Yahyâ-yı Şirvânî'ye intisap ettikten sonra Anadolu'ya dönerek irşatta bulunan Dede Ömer Rüşenî'nin temsil ettiği yola ise Rüşenîyye adı verilmiştir (Öngören, 2008:271). Ömer Rüşenî, Akkoyunlu Uzun Hasan ve oğulları tarafından büyük saygıyla karşılanmış, uzun süre Akkoyunlu başkentinde bulunmuştur (Uzun, 1994:82). Rüşenîyye tarikatının Dulkadirliiler arasında yayılması da ya Akkoyunlu aşiretleriyle yaylayan Dulkadirli oymakları üzerinden yahut Ömer Rüşenî'nin gönderdiği halifeleri vasıtasıyla gerçekleşmiştir. Nitekim Ömer Rüşenî'nin Dulkadirliiler arasına gönderdiği halifelerinden biri olan Şeyh

Muslihiddin, tarikatın Dokuz ve Peçenek boyu aşiretlerine yayılmasını sağlamış, çok sayıda mürit toplamıştı. Ayrıca Dulkadir hanedanı tarafından Rûşenî şeyhlerine saygı gösterilmesi ve Rûşenî dervişlerine bazı vergi muafiyetleri tanınması da tarikata rahat bir yayılma imkânı sağlamıştır (BOA.TD/998:447; BOA.TD/402:397).

Dulkadirli aşiretleri arasında görülen Şeyh İbrahim dervişleri ise Halvetî tarikatının Gülşenî kolu kurucusu Şeyh İbrahim Gülşenî'nin halifeleriydi (Kara, 1996:256-259). Akkoyunlu Uzun Hasan tarafından kendisine hürmet edilen İbrahim Gülşenî, Uzun Hasan'ın oğlu Yakup'a da hocalık yapmış ve onun saltanatında saray çevresinden iltifat görmüştür. Akkoyunluların taht mücadelesi sırasında Elvend Bey'in yanında bulunan Şeyh İbrahim, Şah İsmail'in Elvend'i yenerek Tebriz'i almasından sonra Diyarbakır'a gelmiş, Safevilerin burayı ele geçirmesi üzerine Alaüddevle Bey'in davetine icabet ederek Maraş'a gitmiştir. Bir müddet burada kaldıktan sonra Mısır'a giden Şeyh İbrahim, ömrünü Kahire'de tamamlamıştır (Azamat, 2000:301-304). Şeyh İbrahim, Akkoyunlu ve Dulkadirli bölgesinde geçirdiği sürede irşatla meşgul olmuş, bu sırada kendisine intisap eden aşiret mensupları vasıtasıyla Dulkadirli içerisnde Gülşenîyye'nin yayılmasını sağlamıştır. Gülşenîyye, daha çok Dulkadirli Kureciyan boyu içerisinde taraftar bulmuş, bunda Soysalı aşiretiyle birlikte göçerlik eden Şeyh İbrahim'in müritlerinden Şeyh Aydın etkili olmuştur (BOA.TD/402:288).

Halvetîyye'nin bir başka kolu olan Sünbülîyye de (Yücer, 2010a) Dulkadirli arasında yaygındı. Tarikata isim veren Şeyh Sünbül Efendi, Halvetî tarikatının Cemâlîyye kolunun piri Cemâl-i Halvetî'nin (Çelebi Efendi) talebelerindendi. Sünbül Sinan Efendi, müridinin ölümünden sonra İstanbul'da Koca Sinan Paşa dergâhının postnişini olmuş, Sultan Selim tarafından da kendisine saygı gösterilmiştir (Yücer, 2010b). Dulkadirli aşiretleri arasında Kars-ı Maraş'ta Kavurgalı boyu içerisinde görülen Yakup Halife ve oğlu Osman Halife'ye bağlı dervişler, Şeyh Sünbül Efendi'ye intisap etmişlerdi. Bu derviş grubu XVI. yüzyılın hemen başında Kavurgalı Hopuru diye anılan mevkide ormandan açtıkları arazilerde tarımla uğraşan yerleşiklerdi (BOA.TD/998:454; KKA.TD/168:307/a). Aynı dönemde yine Cemâl-i Halvetî'nin müritlerinden olan Sülmen Halife'ye bağlı bir diğer derviş grubu Göksun'da Kanlı Kavak Köyü'ne yerleşmişlerdi. Şehsuvaroğlu Ali Bey tarafından bu köyde bir zâviye imar ettirilerek kendilerine verilmiş, özellikle kış aylarında Göksun'da adı geçenden başka meskûn köy olmadığından bu dervişler, gelip geçenlere hizmet etmeleri karşılığında avarızdan muaf tutulmuşlardı (BOA.TD/998:527,539; KKA.TD/168:232/a).

Tahrir kayıtlarında Dulkadirli Kureciyan boyu içerisindeki Kara Köse dervişleri, Kars-ı Maraş'taki Şeyh Pirli dervişleri, Dokuz boyu içerisindeki Şeyh Aydoğmuş dervişleri ile Artuklu, Soysalı, Denizli, Seydiler ve Ahmed Hacılı cemaatlerindeki dervişlerin hangi tarikata mensup olduklarına dair bir iz yoktur (Sarı, 2018). Ancak, XVI. yüzyılda Maraş havalisinde hem yerleşikler hem de göçer aşiretler arasında Halvetîliğin son derece yaygın olduğu dikkate alındığında bunların Halvetî dervişleri olabilecekleri akla gelmektedir.

Dulkadirli aşiretlerinin yayıldıkları bir diğer bölge olan Bozok (Yozgat) havalisinde XVI. yüzyılda etkin olan dini zümreler hakkında buradaki zâviyelerin niteliği üzerinden bazı fikirler edinilebilmektedir. Zira bu zâviyelerin, Bozok'taki aşiretlerin İslam anlayışı üzerinde derin etkileri olmuştur. Bozok'taki Şahrub Bey ve Sırçalı zâviyeleri başlıca sünnî inanca sahip zâviyeler olmakla birlikte (Koç, 1989: 24) bölgede Kalenderî ve Bektaşî gibi gayri sünnî inancı temsil eden zâviyelerin daha yaygın olduğu görülmektedir.

Bu zâviyelerden en etkin olanı XII. yüzyıldan beri Bozok'ta faaliyet gösteren ve Hacı Bektaş Tekkesi'nin akidelerine bağlı olan Emirci Sultan Zâviyesi'dir. (Ocak, 1995:153-154). Emirci Sultan, Baba İlyas'ın 1240 yılında başlattığı Babaî İsyanı'na katılmış, isyandan sonra Bozok'a gelerek bu zâviyeyi inşa etmiştir (Gülten, 2015:29). Yozgat'ın bugünkü merkez kazasına tekabül eden Baltı Nahiyesi'ndeki Yusuf Abdal Zâviyesi, bölgenin İslamlaşmasında rol oynayan heteredoks Türkmen babalarından Yusuf Abdal'a nispetle kurulan bir zâviyeydi. Dulkadirlilerin, Yozgat havalisindeki Kızılkocalı oymaklarından bazıları bu zâviye ile irtibatlıydı (BOA.TD/315:38). Akdağ Nahiyesi'ndeki Kılınç Abdal Zâviyesi (KKA.TD/30:51/b), Boğazlıyan Nahiyesi'nin Belpınar Köyü'ndeki Yoluklu Zâviyesi, Emlak nahiyesinin Alınpınar Köyü'ndeki Can Abdal Zâviyesi (KKA.TD/30:128/b) ile Abdal Ata Zâviyesi (BOA. TD/155:183) de muhtemelen gayri sünnî nitelikteydi. Nitekim anılan zâviyeler, Bozok'tan Safevilere katılan Çiçekli, Hacılar, Ağcalı, Ağcakoyunlu, Şam Bayadı, Kavurgalı aşiretlerinin yayıldıkları sahalarda faaldi. Bu itibarla Dulkadirli Türkmenlerinden Safevilere en fazla katılımın Bozok bölgesinden olmasında bu zâviyeler etrafında şekillenen gayri sünnî inancın etkisi büyüktür. Maraş havalisinde Halvetîyye'nin etkinliği ise bu bölgeden Safevilere katılımı sınırlı kılmıştır.

3. Safevi Hizmetindeki Dulkadirli Aşiretleri

Dulkadirli Türkmenleri Safevi şeyhlerinin sadık müritleri ve Safevi Devleti'nin kuruluşundan itibaren askeri ve idari alanda devletin mühim idarecileri olmuştur. Oruç Bey Bayat, Safevi hizmetinde bulunan Dulkadirli hakkında onların savaşçı, yiğit ve dindar insanlar olduklarını söylemekten başka Safevi Devleti'ndeki konumlarını İspanya'daki düklere benzetir (Oruç Bey Bayat, 2014: 33). Bilhassa Şiraz, Dulkadirli'nin merkezi haline gelmiş uzun zaman onlar tarafından idare edilmiştir (Hasan-ı Rumlu, 2006:100; Gündüz, 2010:77).

Safevi hizmetinde görülen önemli Dulkadirli simalarından biri Abdal Dede Bey'dir. O, Şah İsmail'i Akkoyunluların takibinden kaçırıp Lahican'da saklamış, sonradan onu elinden tutarak tahta kendisi oturtmuştur. Şeyh Haydar'ın Şirvanşahlarla yaptığı savaşta onun yanında bulunan Abdal Dede Bey, Şah İsmail'in Akkoyunlular ve Dulkadirli'lere karşı düzenlediği seferlere de katılmıştır. Şah İsmail zamanında emirü'l ümeralık, korucubaşılık ve Merv Valiliği gibi önemli vazifeler üstlenen Abdal Dede Bey, Özbeklerin 1513'de Horasan üzerine yaptığı saldırı sırasında korku ile şehri terk edince Şah İsmail'in katındaki itibarını kaybetmiştir (Gündüz, 2010:34,73,107).

Safevi Devleti'nin kuruluşunda yer alan ve daha sonra Şiraz Valiliği yapan Keçel Bey lakaplı İlyas Bey, Dulkadirli Hacılar aşiretindedi. Daha sonra oğlu İbrahim Bey, onun makamına getirilmiştir (Şah Tahmasb-ı Safevi, 2001:49,64). Hacılar aşireti, Dulkadirli Bozok bölgesini yurt tutmuş olan Ağcalı boyuna mensuptu (Sarı, 2018:123,312; Sümer, 1973:315).

Safevi birliğine katılan Dulkadirli Şeyhli aşireti Maraş havalisinde Dokuz, Küşne, Gündeşli ve Demircili; Bozok'ta Şam Bayatı boyu içerisinde temsil edilmekteydi. Ayrıca Bozulus ve Yeni İl Türkmenlerinin Dulkadirli kolunu oluşturan aşiretleri arasında da Şeyhli obaları vardı (Sarı, 2018:488). Safevilere katılan Şeyhli oymakları, muhtemelen Bozok havalisinden, Şam Bayatı aşiretleriyle birlikte İran'a gitmişlerdir.

Safevilerin Şiraz Valiliğinde bulunmuş olan Sultan Halil unvanlı Sarı Ümmet Bey, bu Şeyhli aşiretindedi. Şah İsmail, 1513 ilkbaharında Özbekler üzerine Horasan'a doğru hareket ettiğinde Halil Sultan, Safevi ordusunun öncü kuvvetlerinin başındaydı (Hasan-ı Rumlu, 2006:199). Çaldıran Savaşı'nda Avşar, Şamlı ve Musullu Türkmenleriyle birlikte Safevi ordusunun sağ kanadını oluşturan Dulkadirli Hacılar başında yine Halil Bey vardı. Ancak Halil Bey, savaşta hatalar yaptığı ve meydandan erken ayrıldığı gerekçesiyle Şah İsmail'in emriyle katledilmiştir (Gündüz, 2015:90; *Kızılbaşlar Tarihi*, 2015:83).

Halil Bey'den sonra Fars Valiliğine getirilen ve Dulkadirli birliklerinin başına geçirilen İzzeddin Ali Sultan, Çiçekli aşiretindedi (Rumlu Hasan, 2004:187). Dulkadirli Türkmenleri içerisinde büyük bir kabile oluşturan Çiçekli boyu, adını Dulkadir Beyliği'nin siyasi faaliyetlerinde de yer almış olan Çiçek Bey'den almıştır. Çiçek Bey, Karamanoğlu İbrahim Bey zamanında Dulkadirli Hacılar üzerine yaptığı sefere katılan komutanlar arasında yer almıştır (Sümer, 1973:315). *Ahsenü't-Tevârih*'teki Akkoyunlularla Dulkadirli Hacılar mücadelesi bahsinde Çiçek Bey'in adı geçmektedir. Hasan-ı Rumlu, 1466-67 yılında Akkoyunlu Uzun Hasan Bey'in Dulkadirli Melik Arslan üzerine yürüyüp Elbistan'a kadar gelmesi üzerine Dulkadirli Hacılar barış istediğinde bulunduğu bahseder. Uzun Hasan Bey, barış görüşmeleri sırasında Dulkadirli heyetinde Çiçek Bey'in bulunmasını istemiştir (Hasan-ı Rumlu, 2006:433). Çiçek Bey hakkında Hasan-ı Rumlu'nun verdiği malumat bununla sınırlı olsa da onun Dulkadir Beyliği'nde mühim bir mevkiye olduğuna işaret etmeye kâfidir.

Dulkadir Türkmenlerinin Maraş kolunda Demrek ile Kızıllı boylarında ve Bozulus Türkmenleri içerisinde birer oba ile temsil edilen Çiçekli oymaklarının asıl yurtları Bozok Sancağı'nın Boğazlıyan Nahiyesi'di. Çiçekli oymakları buradan giderek Safevi Devleti'nin kuruluşunda yer almış, Bozok'ta 1527 yılında meydana gelen Zunnûnoğlu ayaklanmasından sonra Çiçekli oymaklarının bir kısmı daha İran'a gitmiştir (Sarı, 2018:135).

Safevilerin Şiraz hâkimlerinden bir diğeri Dulkadirli Hacılar Camuslu aşiretinden Hamza Sultan'dı. O, Şah İsmail'in 1519 yılında Özbekler üzerine düzenlendiği akında Safevi ordusunun sol kanadında yer almış ancak Özbeklerin şiddetli saldırısına

dayanamayıp dağılan ordudan kendi birliklerini alıp kaçmıştır (Şah Tahmasb-ı Safevi, 2001:25). Öte yandan Camuslu aşiretinin tamamı Safevilere katılmak üzere İran'a gitmemiştir. Aşiretin Maraş bölgesinde kalan kolunun XVI. yüzyılda Gökşun ile Bayındır bölgesi arasında konar-göçerlik etmekte oldukları görülmektedir (Sarı, 2018:214).

Şah Tahmasb zamanında Alaüddeve Bey'in torunu ve Şahruh Bey'in oğlu Mehmed Han (Muhammed Han), Safevi Devleti'nin hizmetine giren Dulkadirli beylerindendi (*Kızılbaşlar Tarihi*, 2015:82). Osmanlı sultanı II. Bayezid, Alaüddeve Bey'in Memlûklere yakın politika izlemesi nedeniyle Şahbudak Bey'i Dulkadir Beyliği'ni ele geçirmekle görevlendirdiğinde Şahbudak Bey, Alaüddeve'nin Kırşehir'deki oğlu Şahruh Bey'i yakalayıp gözüne mil çektirmişti (Yinanç, 1989:85). Muhtemelen Mehmed Han da babasının akıbetine uğramamak için İran'a bu sırada gitmiştir. Şah tarafından iyi karşılanan Mehmed Han'a Safevilerin Esterabad Valiliği verilmişti (Hassan-ı Rumlu, 2006:230).

Mehmed Han, Kanunî Sultan Süleyman'ın Irakeyn Seferi esnasında Şah Tahmasb'ın ordusunda yer alan 3000 kişilik Dulkadir askerinin başında bulunuyordu. Tahmasb tarafından elçilik vazifesiyle Osmanlı ordusuna karşı gönderilen Mehmed Han, saf değiştirerek Sultaniye'de Osmanlı ordusuna katılmıştır (Sümer, 1999:95). Mehmed Han, Sultan Süleyman tarafından taltif edilmiş, kendisine Erzurum Valiliği verilmiştir (*Kızılbaşlar Tarihi*, 2015: 82) Bununla birlikte Mehmed Han'ın bu tavrı Dulkadirli Türkmenlerinin Safevi Devleti içindeki gücünü hiçbir zaman kırmamıştır (Gündüz, 2015:91-92).

Dulkadirlielerin Kavurgalı obası da Şah Tahmasb döneminde Safevi birliği içerisinde görülmektedir. Kavurgalılar, XVI. asrın başında Maraş, Kadırlı, Sis ve Bozok bölgesindeki Dulkadirlieler arasında çok sayıda oymak halinde bulunuyorlardı. Safevilere katılanların anılan bölgelerin hangisinden gittiği belli değildir. Ancak Kavurgalı beylerinin, Safevi Devleti'nde önemli vazifelere getirilmeleri onların Safevi birliğinin mühim aşiretlerinden olduklarını göstermektedir. Nitekim Şah Tahmasb zamanında Kavurgalı obasından Şah Kulu Halife, korucu, eşik ağası ve mühürdarlık görevlerini ifa etmiştir (*Kızılbaşlar Tarihi*, 2015:82). Onun torunu Dergâh Kulu Sultan, Şah Safi zamanında Fars'ın bazı beldelerinin idaresini elinde tutmuştur (İskender Bey Türkmen, 1377/1999:1808). Şah Tahmasb zamanında Kavurgalı aşiretinden mühürdarlık vazifesinde bulunan bir başka sima Kavurgalı Mahmud Bey'dir (Sümer, 1999:94-95).

Safevi hizmetinde görülen bir diğer Dulkadirli aşireti olan Söklenlerin asıl yurtları Bozok'ta Akdağ yöresiydi. Söklen boyu adını, Şehsuvar Bey'in Bozok halalisindeki emirlerinden Söklen Bey'den almıştır. Söklen Bey'in oğlu Musa Bey de babasından sonra yine Bozok'ta aynı vazifeyi ifa etmiştir (Sarı, 2018:159). Musa Bey Bozok'ta Osmanlı idaresinin tesisi sırasında kendisine ait arazilere fazla vergi yazılması ve yanında bulunan bir dedeye sakalı kesilerek hakaret edilmesi üzerine, Atmaca isimli Türkmen beyiyle birleşerek etkili bir isyan başlatmıştır (Sümer, 1973:317). Bu isyan sırasında Bozok bölgesinden birçok aşiret İran'a gitmiştir. Tahmasb zamanında

Söklen aşiretinden Şahverdi Halife (Sümer, 1999:95), Şah Abbas zamanında Söklenli Rüstem Sultan, Safevi Devleti'nde önemli vazifeler üstlenmiş, Şah Safi döneminde de Rüstem Sultan'ın oğlu Emir Han, Kirmân hâkimi olarak vazife görmüştür (İskender Bey Türkmen:1808).

Dulkadirli Türkmenlerinden kopan bazı Eymirli oymakları da İran'a gitmiştir. Ancak bunların Maraş, Kars-ı Maraş ve Bozok sancaklarındaki üç ayrı boyunun hangisinden ayrıldıklarını tespit etmek güçtür (Sarı, 2018:143). Safevi Devleti'nde 1534–35 yılında koruculuk görevinde bulunan Şir Hüseyin Bey, Dulkadirli Eymir obasına mensup önemli şahsiyetlerdendir (Sümer, 1999:95).

Dulkadirli Eymir, Küşne, Zâkirli ve Bertiz boyları arasında temsil edilen Şemseddinli aşiretinden bazı oymaklar da Safevi birliğine katılmışlardır (Sarı, 2018:485). Şemseddinli aşiretinden Selim Han, Safevilerin Karabağ emirlerinden olup daha sonra Ahıska valiliği yapmıştır (İskender Bey Türkmen:1806). Şah Abbas (1587-1629) zamanında yine Şemseddinli aşiretinden Deli Muhammed Han'ın, Safevi emirleri arasında adı geçerken bu sırada aynı aşiretten Muhammed Bey, Tiflis hâkimi olarak görülmektedir (Aydoğmuşoğlu, 2011:307vd).

Tarih-i Kızılbaşân'da geçen ve İskender Bey Türkmen'in Safevi hizmetindeki Dulkadirli emirleri arasında saydığı Veli Sultan, Kalkancı (Kalhancıoğlu) aşiretinden (Kızılbaşlar Tarihi, 2015:82; İskender Bey Türkmen, 1377/1999:225). Bu aşiret, karşımıza Yozgat bölgesindeki Dulkadirli oymakları arasında Şirvanşahlı ve Kalkancı adıyla çıkmaktadır. Adı geçen oymak çoğunlukla Akkoyunlu sahasından gelenleri tarif etmek üzere kullanılan "Gurbetân" aşiretlerinden olarak kaydedilmiştir (BOA.TD/155:315; BOA.TD/218:601).

Kalhancıoğlu Veli Sultan, II. İsmail tarafından oğlu Şah Suca'ya lala olarak tayin edilmişti. O, II. İsmail'in ölümüyle Şah Suca'yı Safevi tahtına geçirmeye gayret etmişse de muvaffak olamamış tahta çıkan Muhammed Hüdabende, şehzadeyi öldürtmüştür. Veli Sultan ise kendisiyle anlaşmazlık içerisindeki diğer Dulkadirli beyleri tarafından katledilmiştir (Kızılbaşlar Tarihi, 2015:82).

Şah Abbas zamanında Dulkadirli Cerid boyundan kopan bir kol Silsüpür Ceridi adıyla Safevi Devleti'ne katılmıştır (Sümer, 2007). İskender Bey Türkmen, muhtelif oymaklardan meydana gelen bu aşiretin Rum (Anadolu) Vilayeti'nde yağma ve çapul ile meşgul olmalarından Silsüpür olarak anıldıklarını aktarmaktadır. Ayrıca müellif, iki bin hane gibi kalabalık bir grup halinde Safevilere dâhil olan bu aşiretin başında Halil Sultan adlı bir bey bulunduğunu aktarmaktadır (İskender Bey Türkmen, 1377/1999:1810). Dulkadirli sahasında kalan Ceridler ise; XVI. yüzyılda Maraş sancağının hemen tamamına yayılmış durumdaydı. Ayrıca onlar, Yeni İl Türkmenleri içerisinde de birçok oba ve mühim bir nüfusla temsil edilmekteydi (Sarı, 2018:131). Safevi Devleti'ne destek olan Cerid veya Silsüpür Ceridi oymaklarının bunların hangisinden koparak İran'a gittikleri ise belli değildir.

Safevilere katılan Dulkadirli aşiretlerinden bir diğeri Ağcakoyunlulardı. Dulkadirli sahasında Ağcakoyunlular, Maraş ve Bozok sancaklarında yaşıyorlardı. XVI. yüzyıl tahrir kayıtlarından Yeni İl, Bozulus ve Halep Türkmenlerini meydana getiren aşiretler arasında da hem doğrudan Ağcakoyunlu adını taşıyan hem de bu boya mensup oymaklar görülmektedir. Bunlardan Bozok Sancağı'nı yurt tutmuş olan bazı Ağcakoyunlu oymaklarının Zunnûnoğlu ayaklanmasına iştirak ettikleri, isyan sonrasında Kaçar obalarıyla İran'a gittikleri bilinmektedir (Sarı, 2018:119-121).

Şah Abbas dönemine kadar Şiraz bölgesinde toplu halde yaşayan Dulkadir oymakları bu dönemde emirlerinin görevleri nedeniyle dağılmışlar, Kavurgalıların bir kısmı Serahs'da, Söklenler Kirman'da, Şemseddinli ve Eymirli Karabağ'da, Hacılar Esterâbâd bölgesinde yaşamaya devam etmişlerdir (İskender Bey Türkmen, 1377/1999:1807). Dulkadirli, zaman zaman şahın tahakkümüne maruz kalmak ve Safevi birliğini meydana getiren diğer Türkmen aşiretleriyle mücadele etmek sebebiyle zayıflamış olsalar da Safevi Devleti'nin yıkılışına kadar İran'da etkili olmayı sürdürmüşlerdir.

4. Sonuç

Türk obalarıyla birlikte Anadolu'ya göç eden Harezmi, Horasan ve öteki memleketlerin gelişmiş kültür çevrelerinde yetişen şeyhler ve dervişler burada hem yerleşik ahalinin hem de konar-göçerlerin dini karakterinin şekillenmesinde son derece etkili olmuşlardır. Ancak yerleşikler ile konar-göçer toplulukları inanç ve ibadet esaslarını farklı dinî kurum ve zümrelerden öğrenmişlerdir. Yerleşikler, medrese merkezinden üretilen ve mevcut devletin resmî ideolojisiyle uyumlu bir İslam öğretisinin tesirinde kalırlarken, göçerler kendileriyle irtibat kuran ve bir kısmı heteredoks İslam inancının temsilcisi olan dervişlerden etkilenmişlerdir. Bu durum yerleşik ve göçerler arasında inanç farklılıkları ortaya çıkarmıştır.

Dulkadirli Türkmenleri söz konusu olduğunda, yerleşikler ile bazı aşiretlerin inançları arasında beslendikleri çevrenin etkisiyle ayrılıklar görülür. Dulkadirli Hanedanı'nın himayesindeki medrese ve zâviyelerin katkısıyla beyliğin merkezi olan Maraş'ta sünî İslam'ın temsilcisi bir sûfi çevre oluşmuştur. Dulkadir beylerinin, sünî Halvetîliği desteklemeleri, bu tarikatın kolları olan Sünbülîyye, Gülşenîyye ve Ruşenîyye'nin yayılmasını sağlamıştır. Dulkadirli Türkmenlerinin bir diğeri yurdu olan Bozok bölgesinde ise XVI. yüzyılın sonuna gelindiğinde dahi herhangi bir şehir merkezinin bulunmaması medrese kaynaklı İslam öğretisinin etkinliğini sınırlamıştır. Bölgedeki din öğretisinin kaynağını aşiretler arasına giren ve büyük kısmı Kalenderî mezhep dervişler ve zâviyeler oluşturmuştur. Safeviyye'nin en fazla Bozok bölgesinden taraftar toplamasını sağlayan da bu keyfiyettir.

Bu tespit, Türkmenlerin Anadolu'yu terk ederek İran'a gitmelerindeki nedenlerin başında gösterilen merkezî devlet anlayışının aşiretler üzerinde baskı oluşturduğu görüşünü, en azından Dulkadirli için yeniden değerlendirmeyi gerekli kılmaktadır. Zira Dulkadir Türkmenleri, Safevi Devleti'nin kuruluşuna Osmanlı Devleti

sınırları dışından, boy birliğine göre teşkilatlanmış Dulkadir Beyliği topraklarından gitmiştir. Ayrıca Dulkadir Beyliği'nin merkezi olması nedeniyle devlet otoritesini yakından hissetmeleri beklenen Maraş bölgesindeki aşiretlerden İran'a gidenler son derece azdır. Dulkadirilerden Safevi birliğine asıl katılımın olduğu yer Bozok'tur. Oysaki Bozok'ta aşiretler beylik merkezinden uzak olmaları ve kendi içlerinden çıkan boy beylerince idare edilmeleri sebebiyle daha müstakil hayat sürmüşlerdir. Bu itibarla, Dulkadirilerin İran'a yönelmelerindeki asli sebep din gayreti olmalıdır.

Kaynaklar

1. Arşiv Kaynakları

BOA, TD., (Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Tahrir Defterleri Tasnifi). Numara: 155, 218, 315, 402, 998.

KKA, TD. (Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi, Tahrir Defterleri Tasnifi). Numara: 108, 116, 168, 30.

2. Yazılı Kaynaklar

Aşıkpaşazâde. (1949). *Tevârih-i Âl-i Osman (Aşıkpaşaoğlu Aşiki), Osmanlı Tarihleri*. Haz. Nihal Atsız. İstanbul: Türkiye Yayınevi.

Aydoğmuşoğlu, Cihat. (2011). “Şah Abbas ve Zamani”. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Azamat, Nihat. (2000). “İbrâhim Gülşeni”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. 21, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., ss.301–304.

Celal-zâde Mustafa. (1990). *Selim-nâme*. Haz. Ahmet Uğur, Mustafa Çuhadar. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Cevanşir, Babek. (2007). “İran'daki Türk Boyları ve Boy Mensubu Kişiler (Safevi Döenmi- I. Şah Tahmasb Hâkimiyetinin Sonuna Kadar/1576)”. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Demirtaş, Faruk. (1949). “Bozulus Hakkında”. *Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi* VII/1, 29-60.

Eyicil, Ahmet. (2005). “Afşin Ashab-ı Kehf.” *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi* 156, 11-27.

Gülten, Sadullah. (2015). *XVI. Yüzyılda Bozok Türkmenleri*. İstanbul: Pervane Yayınları.

—. (2016). “Osmanlı Devleti'nde Alevî Sözcüğünün Kullanımına Dair Bazı Değerlendirmeler.” *Alevilik Araştırmaları Dergisi* 11, 27-43.

Gündüz, Tufan. (2015). *Bozkırın Efendileri: Türkmenler Üzerine Makaleler*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.

- . (2010). *Son Kızılbaş Şah İsmail*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Hasan-ı Rumlu. (2006). *Ahsen'üt-Tevârih*. Çev. Mürsel Öztürk. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Hinz, Walther. (1948). *Uzun Hasan ve Seyh Cüneyd, XV. Yüzyılda İran'ın Milli Bir Devlet Haline Yükselişİ*. Ankara.
- Hoca Sadeddin Efendi. (1979a). *Tacü't-Tevârih*. Haz. İsmet Parmaksızoğlu. c.III. İstanbul:Kültür Bakanlığı Yayınları.
- . (1979b). *Tacü't-Tevârih*. Haz. İsmet Parmaksızoğlu. c.IV. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- İbn Kemal. (1997). *Tevârih-i Âl-i Osman, VIII. Defter*. Haz. Ahmet Uğur. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- İskender Bey Türkmen. (1377/1999). *Tarih-i Âlem-ârâ-yı Abbasî*. Haz. Muhammed İsmail Rızvânî. Cilt I-III. Tahran.
- Kara, Mustafa. (1996). "Gülşeniyye". *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 14, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, ss.256–259.
- Kazvinî, Abdüllatif. (2011). *Safevi Tarihi*. Çev. Hamidreza Mohemmenejad. Ankara: Birleşik Yayınevi.
- Kızılbaşlar Tarihi*. (2015). Haz. Tufan Gündüz. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Koç, Yunus. (1989). *XVI. Yüzyılda Bir Osmanlı Sancağının İskân ve Nüfus Yapısı*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Melikoff, Irene. (2006). *Uyur İdik Uyardılar, Alevîlik-Bektaşîlik Araştırmaları*. Çev. Turan Alptekin. İstanbul.
- Ocak, Ahmet Yaşar. (1995). "Emirci Sultan". *TDV İslam Ansiklopedisi*. c.11, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., s.153-155.
- . (2000). *Babaîler İsyanı*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- . (2004). *Türk Sufiliğine Bakışlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Oruç Bey Bayat. (2014). *İlişkiler Bir Şii/Katolik*. Çev. Tufan Gündüz. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Öngören, Reşat. 2008. "Rüşeniyye". *TDV İslam Ansiklopedisi*. c.35, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., s.271-272.
- Rumlu Hasan. (2004). *Şah İsmail Tarihi, Ahsen'üt Tevârih*. Çev. Cevat Cevan. Ankara: Ardınç Yayınları.
- Sarı, Arif. (2018). *XVI. Yüzyılda Dulkadirli Türkmenleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

- Savaş, Saim. (2013). *XVI. Asırda Anadolu'da Alevilik*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Saydam, Abdullah. (2009). "Sultanın Özel Statüye Sahip Tebaası: Konar – Göçerler". *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 9, 31-45.
- Sümer, Faruk. (1949-1950). "XVI. Asırda Anadolu, Suriye ve Irak'ta Yaşayan Türk Aşiretlerine Umumi Bir Bakış". *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası* XI (1-4), 509-523.
- . (1973). "Bozok Tarihine Dâir Araştırmalar I" . *Cumhuriyetin 50. Yıldönümüne Armağan Kitabı*, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları. s.309-351.
- . (2007). "Ceridler, Bir Türk Oymağının Tarihi". *Maraş Tarihinden Bir Kesit Dulkadir Beyliği Araştırmaları I*, Haz. Yaşar Alparslan, Kahramanmaraş: Ukde Yayınları. s.199-206.
- . (1999). *Safevi Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*. Ankara: TTK Yayınları.
- Şah Tahmasb-ı Safevi. (2001). *Tezkire*. Çev. Hicâbi Kırlangıç. İstanbul: Anka Yayınları.
- Uludağ, Süleyman. (1997). "Halvetiyye". *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.15, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., s.393-395.
- Uzun, Mustafa. (1994). "Dede Ömer Rüşenî". *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.9, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., s.81-83.
- Witteck, Paul. (1963). "Osmanlı İmparatorluğunda Türk Aşiretlerinin Rolü". *Tarih Dergisi*, Çev. Ercüment Kuran. XIII (17-18), 257-268.
- Yazıcı, Tahsin. (1966). "Safeviler". *İslam Ansiklopedisi*, c.X. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları. s.53-59
- Yinanç, Refet. (1989). *Dulkadir Beyliği*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Yücer, Hür Mahmut. (2010a). "Sünbülüyye". *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.38. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., s.136-140.
- . (2010b). "Sünbül Sinan". *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.38, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., s.135-136.

